

Кобетяк А.Р.,
д.політ.н., к.філос.н.,
доцент кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна,

ЦЕРКОВНИЙ КОНФЛІКТ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ПРИМИРЕННЯ

У сучасному науковому дискурсі поняття конфлікту розбіжне і неоднозначне. Співвідношення понять «конфлікт», «протиріччя», «протистояння», «змагання», «ворожість», «боротьба», «ненависть», «напруженість», «конкуренція», «суперництво» залишається предметом гострих дискусій. Різні підходи та визначення (компаративний аналіз яких містить хіба не кожна нова праця конфліктологічного змісту) свідчать, що конфлікт являє собою складне, багаторівневе та динамічне явище [1, с. 28].

Релігійний чинник – завжди був значним конфлітогенним фактором в Україні. Напевно це спричинено історичною поліконфесійністю та полінаціональністю нашої держави, а також високим рівнем релігійності та релігійної ідентичності. Адже, відстоюємо лише те, що нам важливе і дороге. За те, що нас не цікавить, ми не воюємо.

Війна Росії проти України внесла значні кореляції у більшість сфер буття українців. Значною мірою це стосується трансформацій у релігійній сфері. Агресія стала лакмусовим папірцем для більшості церков, представлених в Україні. Вагомим фактором є умовне формування проросійської та проукраїнської православних церков. Як результат, значна кількість патріотично налаштованого населення вийшла з юрисдикції Московського патріархату. Однак, сьогодні констатуємо, що переходи громад з УПЦ МП до ПЦУ значно зменшились. Не зупинились, але суттєво зменшилась кількість переходів у всіх регіонах України. Причини різні. Наприклад, недостатнє кадрове забезпечення священнослужителями. Переважно, у храмах УПЦ богослужіння звершуються щотижня (у неділю). Ті парафії, які переходять без священників опиняються у стані «закріпленого за сусіднім отцем приходу». Це означає що богослужіння будуть раз на кілька тижнів, або у будні дні, що вкрай складно реалізувати для мешканців сільських місцевостей. Відсутність богослужіння – послаблення духовного життя. Вірянам, які звикли регулярно відвідувати культові заходи таке не завжди подобається. Інша причина – фінансова складова. Священник який доїжджає на сільську парафію вже витрачає кошти. Насправді богослужіння завжди затратне (просфори, кагор, електроенергія, свічки, ладан, лампадне масло...). Є люди чи ні, а богослужіння вимагає певних коштів, а ще і священник їхав 30 км на авто. Священнослужителі (переважно молодші), як і абсолютна більшість сьогодні прагне до

урбанізації. Жити в селі не комфортно. Тому, порушене (переходом в іншу юрисдикцію, зміною священника) парафіяльне життя сільського приходу завжди має негативні наслідки. А знайти молодого, енергійного отця, який би з радістю погодився жити на парафії (а далеко не завжди наявна приходська церковна хатина, особливо у придатному для життя стані) практично неможливо. Приклад старших священників, які «доживають» на своїх парафіях не надихає молодь. Це швидше безвихідь, їм нікуди переїжджати. Тому, зміна священника, особливо такого, що проживає роками у цьому селі, дається вкрай складно. Романтичні настрої і сподівання під переходів у нову юрисдикцію потрохи розвінчуються. Приклад багатьох «сусідніх» приходів що вже перейшли і «пустують» значно гальмує процес росту парафіяльної мережі ПЦУ.

Ще однією вагомою причиною зниження темпів переду є власне бажання парафіян. Вважаю, що ті, що вже прагнули перейти, вже це зробили. За останні роки власне волевиявлення здійснили більше тисячі парафій по всій Україні. Після надання Томосу ПЦУ (січень 2019 р.) про перехід з УПЦ заявили понад 1,7 тис. громад. Найбільше громад у Хмельницькій області – 377. Понад 200 парафій змінили конфесійну приналежність на Київщині (238), на Волині (218) та Вінниччині (210), більше сотні громад – у Житомирській та Рівненській областях. І лише по 1 громаді змінили юрисдикцію у Донецькій та Запорізькій областях, по 8 парафій перейшли на Харківщині та Херсонщині, у столиці – 9 [3]. Тобто задіяний переважно Західний регіон, де позиції УПЦ Київського патріархату (до об'єднання) і так були доволі міцними.

Ідеально, якщо громада переходить зі своїми служителями, то цей перехід відбувається найспокійнішим, мирним шляхом, менше конфліктів. Якщо десь немає, власне, якихось ініціаторів того переходу, то деколи ті громади переходять за допомогою, скажімо так, людей, які приїжджають і розказують їм, як правильно зробити перехід. Це теж не завжди найкращий вихід. Бо приїжджі лише вказують шлях, ініціативна група, на якій тримається парафія розділяється, потім перестає відвідувати, чи залишається в старій конфесії, організують богослужіння у хатинах і подібне. А культову споруду треба утримувати. Багато де по селах старовинні дерев'яні храми, які постійно потребують дорогих ремонтів і капіталовкладень. Це ще одна причина небажання молодих священників служити в селі. А в ПЦУ недостатньо «старих» перевірених часом і загартованих кадрів. Доволі потужні богословські академії у Києві та Луцьку лише розпочинають шлях виховання молодих пастирів. Однак, з проблемами молоді і сільським парафіяльним життям ми вже спробували розібратися.

Звідси, проблеми переходу парафій, як один із ключових конфліктогенних чинників, потрохи буде спадати. Нової «хвилі» зміни юрисдикції наразі не прогнозується. Розподіл на тих «хто вже визначився з

переходом» завершився. Більшість бажаючих парафій уже це здійснили. А відсутність бажання молодих священників служити у сільських парафіях є суголосним із загальнодержавною тенденцією вимирання сіл та переміщення працездатного населення до міста. В знаки дається і відсутність стовідсоткового кадрового забезпечення у ПЦУ: «краще наш старенький батюшка, ніж храм буде пустувати».

Інший важливий блок, це проблеми державного регулювання церковного життя в країні. Очевидно, що на рівні держави ПЦУ сприймається як державна, національна церква, яка вже має визнання від Вселенського патріарха, позиціонує себе виключно з патріотичного боку, постійно відстоює державну незалежність і за це, користується значними привілеями на офіційному рівні від Президента до рядового старости села. Натомість, УПЦ офіційно сприймається як ворожа церква, діяльність якої наразі суттєво обмежується. Заради справедливості відзначимо, що для цього також є низка об'єктивних причин. За час повномасштабної агресії РФ Служба безпеки України, згідно з офіційними повідомленнями, відкрила близько 70 кримінальних проваджень щодо представників УПЦ. Характерно, що 16- із них – щодо митрополитів, тобто церковних лідерів. Серед викритих злочинів – 20 фактів держзради та колабораціонізму. Сотні справ перебувають у стадії розслідування або вже передані до суду. З іншого боку – не можна через окремих колаборантів та зрадників судити про всю конфесію, яка сьогодні залишається домінуючою у церковному просторі України за кількістю парафій та священнослужителів.

Тривалий час у суспільстві проходили дискусії стосовно можливості і доречності офіційної заборони Московського патріархату в Україні, хто ним являється, які церкви підпадають під дію відомого закону про заборону церков пов'язаних із країною-агресором і подібне. Низка звернень про заборону обласних та місцевих рад розпочали процес підготовки до прийняття аналогічної заборони на рівні країни.

В Україні 24 вересня 2024 р. вже набув чинності закон «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» № 3894-ІХ, який передбачає припинення діяльності на території України релігійних організацій, пов'язаних з Російською православною церквою. Його в цілому проголосувала Верховна Рада і підписав Президент. Активні дії зі сторони держави на початку жовтня не спостерігаються. Прямо, дія Закону на УПЦ і не розповсюджується, хоча всі розуміють що саме для цієї конфесії він і був прийнятий.

«У реєстрі релігійних організацій та офіційних документах УПЦ не має приставки Московський патріархат. Таку ж назву ще можна побачити у звіті Державної служби України з питань етнополітики та свободи совісті за 2021 рік. У травні 2022 р. УПЦ внесли зміни у Статут, щоб відмежувати УПЦ від РПЦ. Попри це, релігієзнавча експертиза Держслужби з питань

свободи совісті в тому ж таки 2022 р. засвідчила: УПЦ є структурним підрозділом Російської православної церкви».

Зрештою, виклики сьогодення і реалії війни ставлять нові вимоги для активних дій та об'єднання. «Для сучасної України формування власної незалежної церкви – це питання національної безпеки, ментального утвердження проукраїнського орієнтиру національної самоідентифікації, престижу держави на міжнародній арені, а головне, – можливість консолідації громадян навколо єдиної православної церкви, прихожани якої є найбільшою конфесією в країні. Однак роз'єднання українського православ'я на кілька юрисдикцій нівелює цей процес. Наявність незалежної церкви сприяє консолідації українського населення, самоідентифікації громадян, є важливим фундаментом стабільності й ознакою єдності суспільства. Державна політика України щодо церкви й релігійних організацій спрямована на побудову єдиної церкви і є важливим стратегічним завданням, реалізація якого забезпечить демократичний підхід, рівність сторін у діалозі для об'єднання розділеного православ'я. Для цього необхідно згуртувати зусилля держави й провідних православних церков України та світу» [2, с. 26].

Варто звернути увагу і на історичний досвід подібних військових конфліктів, де значну роль відгравала релігійна складова. Для прикладу, фашизм однозначно був засуджений Італією після Другої світової війни. Однак, не засуджена Римо-католицька церква, яка підтримувала режим Б. Муссоліні. Ідентична історія відбулась і у гітлерівській Німеччині. Загальновідома книга «Папа Гітлера» 1999 р. Джона Корнвелла. Папа Римського Пій XII, спрямовував власну діяльність на легітимізацію нацистського режиму в Німеччині 1933 року, зокрема, укладення конкордату з гітлерівською владою. Церковні лідери світового масштабу відверто підтримали загарбницьку війну, однак церква в цілому не була засуджена жодним чином. Сьогодні можна лише розмірковувати чи були у Папи можливості і характер виступати проти кривавих режимів, чи було достатньо волі, і подібне.

Жодним чином не виправдовуючи офіційну позицію РПЦ, яка відверто підтримала криваву війну проти України назвавши її «священною», відзначимо, що церква не завжди має право голосу поруч з тираном. Сьогодні можемо констатувати, що Московська патріархія, будучи законною історичною дочкою древньої Київської митрополії, заблукала і заплуталась у реаліях сьогодення. Не може Київ, підкорюватись Москві. Це наш, Київський митрополит, в силу монголо-татарської навали і інших історичних обставин, «виріс» до рівня Московського патріарха. Тому, сьогодні держава бореться і не сприймає православ'я, яке вийшло саме з Києва. Варто про це нагадати для всього світу. Необхідно «навернути» заблукавшу дочку, повернути її додому, налагодити стосунки. Зрештою, можливо саме через Єдину православну

церкву в Україну прийде мир та загальна консолідація, а не через грішного кривавого патріарха. Саме Церкві і сьогодні найбільше довіряють люди, і саме Церква може виступити надійним консолідуючим фактором, бо це напевно єдина інституція, яка представлена фактично у кожному населеному пункті. Мир і діалог завжди кращий за ворожнечу і протистояння.

Література:

1. Арістова А. Релігійні конфлікти в перехідних європейських суспільствах: природа, динаміка, вплив на релігійно-суспільні процеси: дис. на здобуття наук. ступеня д. філософ. наук спец. 09.00.11. Київ: Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2008. 418с.
2. Кобетяк А. Політичні детермінанти конституювання Помісної православної церкви. Дис. на здобуття наук. ступеня д. політ. наук за спеціальністю 23.00.02 Політичні інститути та процеси. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 465 с.
3. Яворська Т. Карта переходів громад з московського патріархату станом на травень 2024 року. URL: <https://espreso.tv/skilki-gromad-uzhe-pokinulo-moskovskiy-patriarkhat-v-ukraini-karta-po-regionakh>.